

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

SAYI : 1

ELAZIG -1996

HİKMET TANYU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

GİRİŞ:

Hikmet Tanyu, yapmış olduğu çalışmaları ve yetiştirmiş olduğu değerli ilim adamlarıyla, Türkiye'de Dinler Tarihi çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Günümüzde Dinler Tarihi, tasvib gören, ilgi duyulan, bir ilim olmuş ise bunda Hikmet Tanyu'nun büyük bir payı vardır. Biz bu çalışmamızla O'nun hayatı ve eserlerinden bahsetmekle O'na olan vefa borcumuzu yerine getireceğimize inanıyoruz.

A- HAYATI

1- Doğumu ve Çocukluk Yılları

Türkiye'de Dinler Tarihi çalışmalarına büyük katkıları olan Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun resmi kayıtlarda 9 Ocak 1918 yılında Ankara'da doğduğu belirtilmektedir.⁽¹⁾ Fakat O'nun esas doğum tarihinin 1921 olduğu, kendi ifadesi olan "Dodduğumda üç yaşındaydım, bu sebeple yaş haddinden üç sene önce emekli oldum" sözünden ve yaptığımız araştırmadan anlaşılmaktadır. Zira ailesi, 1918 yılında Hikmet TANYU'nun ağabeyisi olan Arif Hikmet Tanyu doğduğunda Ankara nüfus müdürlüğüne kaydettirmişler, ölümünü ise nüfus müdürlüğüne bildirmeyip, 1921 yılında Hikmet Tanyu doğduğunda daha önce ölmüş olan ağabeyisinin adını ver-

Sami KILIÇ

F.Ü. İlahiyat Fak.
Dinler Tarihi
Araştırma Görevlisi

1 Hikmet TANYU, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, İstanbul, 1979, c.1, s. 5.

mişlerdir. Dolayısıyla Hikmet Tanyu doğduğunda resmi kayıtlarda üç yaşında idi. Ayrıca Tanyu'nun ismi 1960 yılına kadar Arif Hikmet idi. Bu tarihte Tanyu mahkeme kararı ile isminin başındaki Arif adını iptal ettirdi.⁽²⁾

Tanyu'nun babası Kayserili Çivici oğullarından emekli subay Mehmet Nuri, annesi Kafkasyalı bir komutan olup Türkiye'ye göç eden Gazi Hasan'ın torunu Düzceli Fahriye'dir.⁽³⁾

Tanyu'nun çocukluğu Ankara'da Milli Mücadele ve sonrası olayları ile geçmiştir.⁽⁴⁾ Yunan işgali ordularının Ankara'ya yaklaştığı zamanlarda kağıt arabası içinde yaşamıştır. O'nun çocuk yaşlarda Ermeni ve Yahudi çocuklarıyla mücadele etmesi,⁽⁵⁾ Kurtuluş savaşı yıllarını subay çocuğu olarak geçirmiş olması ve o yıllarda çekmiş olduğu sıkıntılar her halde milliyetçi bir fikre sahip olmasında önemli bir rol oynamıştır.⁽⁶⁾

O, ilkokul tahsilini Milli Mücadele sonrası Ankara'da Gazi (Atatürk) İlkokulunda tamamladı.⁽⁷⁾

2- Gençliği ve Tahsil Hayatı

Hikmet Tanyu ortaöğretimini Ankara Gazi Lisesi'nde tamamladı. Kısa bir süre gazete yazarlığı yaptıktan sonra Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nde yüksek tahsiline başladı.⁽⁸⁾ Bu fakültede öğrenci iken yakın arkadaşı Haluk Karamağaralı ile birlikte siyasi muhtevada dergiler çıkardı.⁽⁹⁾ Babasının ölümü üzerine başladığı üniversite tahsilinde bir müddet ara vermek mecburiyetinde kalarak Fen ve Arşiv Memurluğu'nda bulundu. Köycülük Bürosu'nda Meskun Mahaller Kılavuzu adlı kitabın hazırlanması çalışmasına katıldı ve II. Dünya Savaşı'nda 1940-1943 yılları arasında-üç yıl yedeksubay olarak askerlik görevini yaptı.

2 İsmail YAKIT, Mülakatla alınan bilgi.

3 TANYU, a.g.e., s. 5.

4 Günay TÜMER, "Hocamız Hikmet TANYU" E.Ü.S.B.E. Dergisi S.5, Kayresi, 1994, s. 5.

5 Cemal ANADOL, Türkçülük Mucadelesinden Milliyetçi, Hareketçi, Anadolu Yayınları İstanbul, Tarihsiz.

6 Günay, a.g.m., s. 8.

7 Tanyu, a.g.m., s. 5.

8 Tanyu, a.g.m., s.5.

9 Günay, a.g.m., s. 9.

28 Haziran 1944 yılında Türkçülük olayını karıştığı gerekçesi ile memuriyetine son verilerek altı ay kadar İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde beş ay kadar da İstanbul Tophane Zindanı'nda hapsedildi. Çıkarıldığı mahkemede suçsuz bulunarak beraatine karar verildi. Bu tutukluluk hali bile Onu yıldırmadı, hatta iradesini daha da güçlendirdi.⁽¹⁰⁾ 1945 yılında fikri yönde ilk çalışması olan **Türkçülük ve Gerçek Demokrasi** isimli eserini yayınladı.⁽¹¹⁾ 1946 yılında M. Zeki Sofuoğlu ile birlikte siyasi bir yayın olan **Özleyiş Dergisi**'ni çıkardı.⁽¹²⁾

1947 yılında, 1944 Türkçülük olayı nedeni ile kendisine ve arkadaşlarına işkence yapanlar hakkında dava açtı. Mahkeme, Yüce Divan'da sanıkların aleyhinde geniş tanık kadrosu ve belgelerle devam ederken 1950 yılında çıkan af kanunu ile sanıklar mahkum olmaktan kurtuldular.⁽¹³⁾

1944 Türkçülük olaylarına katılmış olması siciline işlenmişti. Kendisine, bunun silinmesi teklif edildiğinde "Bu benim için iftihar vesilesidir" cevabını vererek fikri kararlılığını göstermiştir. Emekli olduğunda da Emekli Sicil Özetine bunun yazılmasını şeref saymıştır.⁽¹⁴⁾

3. Öğretmenlik Yılları

Tanyu, 1948 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde mezun oldu. 1944 Türkçülük olayına katılmasından dolayı olsa gerek liselere Felsefe öğretmenliğine tayin edilmedi. Pınarbaşı ve Kayseri Mustafa Özgür İlkokulları'nda öğretmenlik yaptı. Osmaniye Ortaokulu'nda Türkçe derslerine girdi. Daha sonra Arifiye Köy Enstitüsü ve Arifiye İlköğretmen Okulu'nda meslek dersleri, Çocuk Edebiyatı ve Din Bilgisi dersleri öğretmenliği yaptı. Böylece çok sayıda öğretmen yetiştirmeye çalıştı.⁽¹⁵⁾

4. Akademik Hayatı ve Çalışmaları

Hikmet Tanyu'nun üniversite öğretim üyeliği için çalışmaları, milliyetçilere karşı çevreler tarafından hep engellenmiş olmasına rağmen

10 Tanyu, a.g.e., s. 5.

11 Günay, a.g.m., s. 9.

12 Tanyu, a.g.e., s. 5-6.

13 Tanyu, a.g.e., s. 6.

14 Abdurrahman Küçük, *İslam ve Günümüz Meseleleri*, Yeni Düşünce Yay. Ankara, 1991, s. 301.

15 Tanyu, a.g.e., s.6.

men,⁽¹⁶⁾ çeşitli mücadeleleri sonunda 1955 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi asistanı oldu. Kendisi Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin felsefe bölümünden mezun idi. Ancak Tarih ilmine özellikle de Türk Tarihi'ne büyük ilgi duymasından Ord. Prof. Zeki Velidi TOGAN'ın yanında çalışmayı düşünmüşse de onun yazmalara yoğun ilgisi,⁽¹⁷⁾ Çince, Rusça, Ermenice gibi yabancı dilleri öğrenmesi gerektiğini belirtmesi, Tanyu'nun bildiği Almanca, İngilizce, Batı dillerine dayalı olarak Dinler Tarihi araştırması yapmasının daha uygun olacağını söylemesi üzerine⁽¹⁸⁾ ayrıca ilmi hayatının yanında fikri düşüncesini de devam ettirmek istediğinden, tarihle felsefe arasında kendine mahsus özel bir metodolojisi, bulunan Dinler Tarihi'ni seçmiştir. Ancak o, Türk Tarihi'ne olan ilgisini, Dinler Tarihi alanında da kaybetmedi. Dünyanın sayılı Dinler Tarihçilerinden olup, bu alanda başka alanlarda da çalışmaları olan ve çok dil bilmesiyle de tanınan Prof. Dr. Annemarie Schimmel'den alan formasyonunu kazandı. Onun Türkiye'de yazdığı **Dinler Tarihi'ne Giriş** kitabının basıma hazırlanmasında ve yayınlanmasında yardımcı oldu.⁽¹⁹⁾

1956 yılında **Ziya Gökalp ve Yeni Türkiye'nin Hedefleri** ve 1958 yılında da **Niçin Komünist Oluyorlar?** isimli kitaplarını yayınladı.

9 Ocak 1959 tarihinde **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri** isimli çalışmasıyla⁽²⁰⁾ Dinler Tarihi kürsüsü profesörü Dr. Annemarie Schimmel, Din Psikolojisi ve Pedagojisi kürsüsü Profesörü Bedi Ziya Egemen ve Hadis kürsüsü profesörü Tayyib Okıç'den kurulu juri tarafından⁽²¹⁾ pekiyi derece ile doktorasını yaptı. 1960 yılında görev yaptığı fakülte tarafından kısa bir süre Almanya'ya gönderildi. 1961 yılında Almanya'da döndüğünde **Atatürk ve Türk Milliyetçiliği** 1962 yılında da **Ziya Gökalp ve Türk Milliyetçiliği** eserlerini yayınladı.

1962-1963 yılları arasında bağlı bulunduğu fakülte tarafından İsrail'e İbranice öğrenmesi için gönderildi. Kudüs Ulpan Etsiyon (İbranice Okulu)'dan iyi derece ile diploma aldı.

16 Anadol, a.g.e., s. 5.

17 Tümer, a.g.m., s. 5.

18 Şaban Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

19 Tümer, a.g.m., s. 5.

20 Tanyu, a.g.e., s. 6-7.

21 Hikmet Tanyu, **Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, A.Ü.İ.F. Yay, Ankara, 1968, s. (Önsöz), II.

Türkler'de Taşla İlgili İnançlar isimli araştırmasıyla 30 Kasım 1966 yılında jurinin üstün başarı kararıyla Doçent oldu.⁽²²⁾

1966-1967 Öğretim yılı dahi 25 Kasım 1969 yılına kadar Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nde Mukayeseli Dinler Tarihi derslerini okuttu. 1968 yılında Annemarie Schimmel'in ülkesine geri dönmesiyle doçentlik ünvanını ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi kürsüsü başkanı oldu ve bu görevini emekli oluncaya kadar sürdürdü.⁽²³⁾ Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı'nca Konya Yüksek İslam Enstitüsü'ne Mukayeseli Dinler Tarihi Öğretim Üyeliği'ne tayin edildi.⁽²⁴⁾

1971-1972 yıllarında bağlı bulunduğu fakülte tarafından Almanya, İngiltere ve Fransa'ya gönderildi. Buralarda çeşitli üniversiteler ve müzelerde incelemeler yaptı. 1972 yılında **Yehova Şâhitleri** takdim tezi ile profesörlüğe yükseldi.⁽²⁵⁾ Aynı yıl **Dinler Tarihi Araştırmaları** kitabı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından basıldı.

H. Fahri Gözler ile birlikte **Türkçemiz** adlı üç ciltlik ders kitabı yazdı ve bu eseri, 1976 yılında 16. baskısını yapmış resmi ders kitabıdır.

Tanyu, 1972 yılında **Tevfik Fikret ve Din** 1976 da **Ziya Gökalp-Kızıl Elma, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, 1980'de **İslamlık'tan Önce Türkler'de Tek Tanrı İnancı**, 1981'de **Ziya Gökalp'in Kronolojisi** isimli eserlerini yazdı.⁽²⁶⁾

Hikmet Tanyu 1977-1980 yılları arasında üç yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin dekanlığını yaptı. Dekanlık yıllarında Türkiye'yi ziyaret eden Müftü Ziyaeddin Babahonof'un davetine uyarak 1979 da Özbekistan, Azerbaycan ve Rusya'ya gittir.⁽²⁷⁾

Yabancı dillerden İngilizce, Almanca, İbranice bilen Tanyu aynı zamanda eski metinlere de vakıftı.⁽²⁸⁾ Türk milleyitçliğini savunan dergi ve gazetelerde, ilmi yayınlarda, çeşitli ansiklopedilerde çok sayıda

22 Tanyu, **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, s.6-7.

23 Aydın Taneri, "Hocaların Hocası Hikmet Tanyu" E.Ü.S.E.D. S.:5, Kayseri, 1994, s. 11.

24 Osman Cilacı, "Hocam Hikmet Tanyu'nun Ardından", E.Ü.S.E.D., S.:5, Kayseri, 1194, s.15.

25 Tanyu, a.g.e., s. 6.

26 Tümer, a.g.m., s. 6.

27 Taneri, a.g.m., s. 7.

28 Tanyu, a.g.m., s. 27

makalesi yayınlanmıştır. Dinler Tarihi yanında Türk tarihi, eğitim ve öğretim, folklor ve edebiyat üzerine yapmış olduğu çalışmaları da mevcuttur.

Emekli Edebiyat öğretmeni Melek Hanım'la evli olan Tanyu'nun Pınar ve Murat isimli iki çocuğu vardır.⁽²⁹⁾

5. Emeklilik Yılları:

Hikmet Tanyu 1985 yılında yaş haddinden dolayı emekli oldu. Bunu kendisi "Doğduğumda üç yaşında idim, bu sebeple, yaş haddi nedeniyle üç sene önce emekli oldum" diyerek ifade etmiştir.⁽³⁰⁾ O, yetmiş yaşını geçmiş olmasına rağmen idealinden, ülküsünden, azminden ve çalışma şevkinden hiçbir şey kaybetmemiş, emekli olduğunda da bazı emeklilerin yaptıkları gibi çalışmaları bırakıp bir köşeye çekilmemiş, hedefine varmak için yeni bir azim ve şekle çalışmalarını sürdürmüştür. O emekli olduktan sonra **Nuh'un Gemisi (Ağrı Dağı) Ermeniler, Bütün Olayların İç Yüzü ve İslam Dini'nin Düşmanları ve Allah'a İnananlar** isimli kitaplarını, yayınlamış, ayrıca **Ateistler** kitabını baskıya hazırlamıştır⁽³¹⁾ Çok sayıda yayınlanmış eseri ve makalesi olduğu halde yayına hazırlamış olduğu ve üzerine çalıştığı kitap ve makalelerin sayısı yayınladıklarından çok daha fazla idi. O daima Allah'a "Ya Rabbi bana şu kitapları yazmayı nasib et, bunları yazdıktan sonra canımı al" diye dua ederdi.⁽³²⁾

6. Hatıraları, Kişiliği ve Karakterleri

Hikmet Tanyu, hoşgörülü, yumuşak huylu olmasına rağmen, Türk Milleti'nin millî meselelerinde, İslami ve Türklük konularında tavizsiz idi. Bu konulara aykırı, zararlı bir durumda "Arslan" misali kükürdü. Bu kararlılığını hayatı boyunca devam ettirdiği gibi, yazdıklarında ve doktora yaptırdığı talebelerine tavsiye ettiği konularda da göstermiştir.⁽³³⁾

O, hangi statüde bulunursa bulunsun insana çok büyük değer verirdi. Hayatının son dönemlerini geçirdiği Heybeliada'da kısa za-

29 Taneri, a.g.m., s. 13.

30 Yakıt, mülakatla alınan bilgi.

31 Küçük, a.g.e., s. 300-301.

32 Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

33 Küçük, a.g.e., s. 301.

manda insanlara kaynaşmış, çevresinde sevgi yumağı oluşturmuş, evinin yanındaki caminin imamından bakkala, fırıncıya ve kasaba varıncaya kadar herkes ile çok iyi bir dostluk kurmuştu. O, insanlara büyük değer verdiği gibi çok derin insan sevgisine de sahipti ve insanlarla çok çabuk kaynaşır. Yahudilik üzerine yaptığı çalışmalarında **-Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler "Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları, İlimi İnceleme ve Tenkidi" -Yahudiler'den kendisine büyük bir tepki gelmiş olmasına rağmen, karşılaştığı Yahudiler'e, İbranice hitap eder, İsrail'de geçirdiği günlerin hatıralarını anlatırdı. İsrail'de bulunduğu sırada, oraya daha önce Türkiye'den göç etmiş Yahudiler'le çok yakın ilişki kurmuş, onların Türkiye'ye olan hasretlerini gidermişti. Sohbetlerinde sık sık Türkiye'den İsrail'e göç eden Yahudiler'in bir kısmının Türkiye'den ayrıldıklarına ne kadar pişman olduklarını söylerdi.**⁽³⁴⁾

Onun en önemli karakteristiği insanları çok iyi tanımasıdır. Bu yönüyle ülkemizde sayılı kişilerden biri idi.⁽³⁵⁾ O, tam bir insan sarrafı idi. İnsanları tanımakta hemen hemen hiç yanılmamıştır. Birisiyle bir kere konuştuğunda ona karşı kanaatini belirtir, dediği gibi de çıkarırdı.⁽³⁶⁾

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, "İslam ve Günümüz Meseleleri" adlı kitabında, onun karakteri hakkında şunları belirtmiştir: "Hoca'yı yakından tanıyan bir arkadaş, onun karakterini şu ifade ile tanımlar: "Hoca'nın kötü tarafı, çok iyi olmasıdır." Gerçekten hoca herkese karşı iyilik düşünür, kimseyi incitmez ve buna azamî gayret gösterirdi."⁽³⁷⁾ Ruhunda hep iyilik yapma vardı, en müfrit düşmanlarına bile sevgi ile bakardı. Kendisi çok rahatsız edilmedikçe insanları rahatsız etmezdi. Kendisinden yardım isteyenlerin yardımına koşardı. Dekanlığı sırasında ve daha sonraki dönemlerde öğrencilerinin de yardımına koşardı. Hiçbir zaman onlara tepeden bakmamış, hangi görüşten olursa olsun her öğrenciye haklı olduğu durumda yardımcı olur, öğrencileri arasında hiçbir ayırım yapmazdı.⁽³⁸⁾ Öğrencilerini çok sever, onların görüp sohbet edince her türlü sıkıntısını unuttur, mutluluk duyardı.⁽³⁹⁾

34 Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

35 Tümer, a.g.m., s. 10.

36 Küçük, a.g.e., s. 301.

37 Küçük, a.g.e., s. 300.

38 Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

39 Tümer, a.g.m., s. 10.

Son dönemlerinde kalp krizi geçirmiş olmasına rağmen daima heyecanlı idi. Heyecanını hiçbir zaman kaybetmemişti. Dersleri de o kadar çok heyecanlı anlatırdı ki, dersin nasıl başladığı, nasıl bitiği anlaşılacak şekilde zevkli geçirdi.⁽⁴⁰⁾ Dersi işlerken gazete kütüphanelerine sık sık yer verirdi. Konuşurken çok hızlı konuşur, kısa zamanda çok bilgi vermeye çalışırdı. Verdiği sözelerle çok bağlı idi.⁽⁴¹⁾

O insani bakımdan son derece alçak gönüllü, kibar ve hassastı. Biri ziyaretine geldiğinde ayağa kalkar, ona önem verir, vakit ayırır ve ilgilenirdi.⁽⁴²⁾ Hiç kimseye ismiyle hitap ettiğine rastlanmamış, mevki-si, makamı ve görevi ne olursa olsun herkese hep isminin veya soy isminin başına "Bey" ekleyerek hitap ederdi.⁽⁴³⁾ Hocalarına karşı çok saygılı, talebelerine karşı da mütevazı idi, aile efradı hariç kendisinden küçüklere elini kesinlikle öptürmezdi.⁽⁴⁴⁾ Bunlar onun hiç değişmeyen bir davranışı olmuştu. Şahsi münasebetlerinde de gayet hoş görülü, çok müşfik ve yumuşak görünüşlü idi. Bununla beraber, milli ve dini konulardaki hata ve saldırılara çok üzüldü, o zaman değişir, o sakın görünüşten mücadeleci, yılmayan, gözünü budaktan esirgemeyen bir şahsiyet ortaya çıkarırdı.

Bir dönem siyasete atılmayı düşünmüştü de siyasi ortamın karakterine uymadığını anlayınca siyasete girmek istemedi.⁽⁴⁵⁾ Onu üzen olaylardan birisi de, Türkçülük davasında 1944 yılında tabutluklarda yatmış olması ve bütün hayatın Türk Devletleri'nin bağımsızlığını kazanması uğruna harcamış olmasına rağmen, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve yeni Türk Cumhuriyetleri'nin kurulmasından sonra bu dava uğrunda bir çok eziyet ve işkence çekmiş olmasına rağmen kimsenin kendisini hatırlamaması ve arayıp sormamasıdır. Buna özellikle çok üzüldü. Gösteriş ve rüyayı sevmezdi ama vefasızlık ve aranmaktan dolayı da on derece müteessir olurdu.⁽⁴⁶⁾

Aile hayatına önem verir ve mazbut bir aile hayatı vardı.⁽⁴⁷⁾ Ailesine çok düşkün olup, en ilerlemiş yaşında dahi annesine bizzat ken-

40 Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

41 Yakıt, mülakatla alınan bilgi.

42 Tümer, a.g.m., s. 10.

43 Küçük, a.g.e., s. 300.

44 Yakıt, mülakatla alınan bilgi.

45 Tümer, a.g.m., s. 10.

46 Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

47 Tümer, a.g.m., s. 10.

disi bakmış Heybeliada'da annesi ölünceye kadar her ihtiyacın karşılamıştı.⁽⁴⁸⁾

Hikmet Tanyu ideallerine göre yaşayan bir insandı. Yemeğe, içmeğe düşkün değildi. Genel olarak sebze ve meyveyi tercih ediyordu. Öğle yemeklerini yanına gelenlerle paylaşarak sadece meyve yedi. O ilmi sohbetlerle doyar ve doyururdu.⁽⁴⁹⁾ Kahvaltıyı zevkle hazırlardı ve kahvaltı yaparken müzik dinlerdi. Hikmet Tanyu spora da yabancı değildi. Aynı zamanda iyi bir boksör idi.⁽⁵⁰⁾ Günlük her çeşit dergi ve gazeteleri takip ettiği gibi mümkün olduğu kadar yeni çıkan kitapları, radyo, televizyon programlarını titizlikle takip eder, değerlendirirdi. Hemen hemen her dilde özellikle Türkçe, Almanca, İngilizce ve İbrance dillerinde 30 bin ciltlik bir kütüphanesi vardı.

7. Ölümü

Türk Milleti'nin yetiştirdiği bu değerli şahsiyet 11.02.1992 Perşembe günü vefat etmiş, cuma günü de toprağa verilmişti. Hayatı boyunca hiç kimseden bir şey talep etmemiş, hep hakkını aramıştır. Hiç kimsenin hatırı için doğru bildiklerinden ucunda zindan da olsa, işkence de olsa taviz vermemiştir. 45 yıllık hizmet hayatını hep alnının teri ve hakkıyla elde etmiştir.⁽⁵¹⁾

Cenazesi Heybeliada'da toprağa verildi. Bu yüzden pek çok kimsenin cenazesine iştirak güçleşmişti. Ancak kendisinin kitaplarını yayınlayıp satarak zengin olan kitapçılardan tutun da politik amaçları uğrunda her fırsatta hocanın adını kullanmayı prensip edinen sözde dostlarından hiç kimse cenazeye iştirak etmedi. Cenaze namazını mahalle imamı kıldırdı. Cenazesi yetiştirdiği öğrencilerinin yanı sıra adadaki samimi dostlarının omuzlarında son istirahatgahına taşınmıştı. Cenazesini mezara oğlu Murad ve öğrencisi Prof. Dr. Şaban Kuzgun yerleştirmişlerdi.⁽⁵²⁾

Millet ve devletimiz için bilgisinden, tecrübesinden istifade edilmemesi gelecekte büyük kayıp olacaktır, kanaatindeyiz. Ruhu şad olsun.

48 Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

49 Tümer, a.g.m., s. 10.

50 Yakut, mülakatla alınan bilgi.

51 Küçük, a.g.e., s. 300.

52 Kuzgun, mülakatla alınan bilgi.

B) ESERLERİ

Hikmet Tanyu'nun eserleri sadece Dinler Tarihi ile sınırlı değildir. Onun Türkçülük alanında yazmış olduğu kitaplarının yanında, kendi iç dünyasını yansıtan basılmış şiir kitapları da mevcuttur. Tanyu'nun roman yazdığı da bilinmektedir. Fakat romanlarını kitap halinde yayınlamamıştır.

1. Dinler Tarihi İle İlgili Kitapları:

- 1- **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967.
- 2- **Türkler'de Taşla İlgili İnançlar**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, (2. Basım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- 3- **Dinler Tarihi Araştırmaları**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973.
- 4- **Yehova Şahitleri**, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, (2. Basım), Ankara, 1980.
- 5- **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, Bilge Yayınları 1976, II. Cilt, (Genişletilmiş 2. Basım), Bilge Yayınları, İstanbul 1979.
- 6- **Türkler'in Dini Tarihçesi**, Türk Kültürü Yayınları, İstanbul, 1978.
- 7- **İslamlık'tan Önce Türkler'de Tek Tanrı İnancı**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, (2. Basım), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986.
- 8- **Nuh'un Gemisi (Ağrı Dağı) Ermeniler, Bütün Olayların İç Yüzü**, Burak Yayınevi, İstanbul, 1989.
- 9- **İslam Dini'nin Düşmanları ve Allah'a İnananlar**, Burak Yayınevi, İstanbul, 1989.

2. Diğer Kitapları

- 1- **Türkçülük ve Gerçek Demokrasi**, İstanbul, 1945.
- 2- **Türk Gençliği'nin Kükreyişi (Türk Milletçiliği'nin Davası ve Hedefleri, Komünist ve Komünistlerin Tahlil ve Tenkidi)**, Ankara, 1947.

- 3- **Türkçülük Davası ve Türkiye'de İşkenceler**, Kayseri 1950.
- 4- **Ziya Gökalp ve Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, Ankara, 1956.
- 5- **Niçin Komünist Oluyorlar?**, Ankara, 1958.
- 6- **Atatürk ve Türk Milliyetçiliği**, (Orkun Yayınları), ANkara, 1961.
- 7- **Ziya Gökalp ve Türk Milliteyçiliği**, (Toprak Yayınları), İstanbul, 1962.
- 8- **Tevfik Fikret ve Din**, Anda Yay., İstanbul, 1972.
- 9- **Ziya Gökalp, Kızıl Elma**, (Hazırlayan : Hikmet Tanyu), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1976.
- 10- **Türkçemiz**, 3 cilt (H. Fethi Göler ile birlikte yazmıştır ve Orta okulların resmi ders kitabıdır), (4. Baskı), İstanbul, 1976.
- 11- **Ziya Gökalp Kronolojisi**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1981.
3. **Şiir Kitapları**
- 1- **Cihan İçinde Bir Cihan**, Cenk Yayınları, 1980.
- 2- **Atatürk İçin Şiirler**, Özleyiş Yayınları, Ankara, 1981.
- 3- **İnsan ve Dünya**, Emel Yayınları, Ankara, 1978.

C. MAKALELERİ

Hikmet Tanyu'nun çeşitli dergi, gazete ve kongrelerde ilmi ve siyasi nitelikte olan çok sayıda inceleme, araştırma makaleleri yayınlanmıştır. Ayrıca Onun İslam Ansiklopedisi ve Türk Ansiklopedisi'nde Dinler Tarihi konularıyla ilgili yazmış olduğu ansiklopedi maddeleri vardır.

Tanyu'nun makalelerinin tamamını zikretmek, çalışmamızın sınırlarını aşacağından dolayı, Dinler Tarihi ile ilgili olanların isimlerini belirtip, diğer konulardak çalışmalarından bir kaç örnek sunacağız.

1. Dinler Tarihi Konularıyla İlgili Makaleleri :

- 1 Dr. Ziya Dalat "Çocuk ve Genç ruhu (2-12 yaş psikolojisi)" 2. Baskı Ankara, 1956 s. 400 (Bibliyoğrafya)", (Kitap Tanıtma), A. Ü. İlahiyat Dergisi Cilt V, S. 1-4, Ankara 1959, s. 215-220.
- 2 "Amerika'nın Manevi Temelleri", **Türk Yurdu** C. XLIX, S.:1,

- Yıl, 2-1959, s. 25.
- 3 "Amerika ve Türkiye'de Din", **Hilal**, C.I, S:7, Yıl, 5-1959, s. 5-7.
 - 4 "Irak'taki Türkler ve Kültürleri", **Türk Yurdu**, C. 49, S:5, Yıl, 7-1954, s. 11-14.
 - 5 "Türkiye'de Dinle İlgili Bazı Notlar", **Türk Yurdu**, C. XLIX, S:7, Yıl,10-1954, s.27-19.
 - 6 "Amerika Birleşik Devletleri'nde Yahudiler'in Dini Teşkilatları", **Hilal C.I.**, S:8, Yıl, 7-1959, s. 5-6.
 - 7 "Amerikad'da Din ve Din Eğitimi" **Türk Yurdu**, C. XLIX, S:9, Yıl, 12-1954, s. 9-11.
 - 8 "Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Tarihçesi", **A.Ü.İ.F. Dergisi**, C. 8, Yıl, 1960, s. 109-124.
 - 9 "Türkiye'de İslam Neşriyatı", **Türk Yurdu**, C.L. S: 12, Yıl, 03.1960, s. 5-6.
 - 10 "Almanya'da Din", **Türk Yurdu**, C. 50 S: 4.1960, s. 9-10.
 - 11 "Din ve Din Mensupları", **Türk Yurdu**, C.L, S: 10 Yıl, 10.1960 s. 2-3.
 - 12 "Ankara'da Adak İle İlgili Sözler ve Adak", **A.İ.F.Dergisi**, C. IX, Yıl, 1961 s. 153-188.
 - 13 "Başka Ülkelerde Adak ve Adak Yerleri", **Türk Yurdu**, C. LI, S: 3-4 Yıl, 6.7.1961, s. 13-16.
 - 14 "Konfüçüs Feylesof ve Din Kurucusu", (Derleyen : Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1964, Yükselen Matbaası, 339 Sayfa", (Kitap Tanıtma), **A.Ü.İ.F. Dergisi**, C. XIII, Yıl, 1965, s. 59-64.
 - 15 "Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları İlmî İnceleme ve Tenkidi", **A.Ü.İ.F.Dergisi**, C. XIV, Yıl, 1966, s. 95-124.
 - 16 "Çankaya Mücellidoğlu Ali, Son Asır Türk Tarihi'nin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mükliyeliler", (Kitap Tanıtma), **A.Ü.İ.F. Dergisi**, C.XVII, Yıl, 1969, s. 309-314.
 - 17 "Türkler'de Dağla İlgili İnançlar (İngilizce Özet)", **T.C. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Milli Folklor Enstitüsü Müdürlüğü, Uluslararası Türk Folklor Semineri**, (Ankara 8/14-10.1973), Ankara, 1974, s. 414-415.

- 18 "Türkler Arasında Dinlerin Tarihçesi", **Töre**, C. VII, S: 44-45, Yıl, 1/2, Ankara, 1975, s. 16-22.
- 19 "Türkler Arasında Dinlerin Tarihçesi", **Türk Folklor Araştırmaları**, C. XVI, S: 310, Yıl, 5, ANkara, 1975, s. 7301-7303.
- 20 " Türkler Arasında Dinlerin Tarihçesi" **Türk Folklor Araştırmaları**, S: 310-311, C. XVI, Yıl 6, Ankara, 1975, s. 7333.
- 21 "Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar", **Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı**, S: 2, Ankara, Yıl, 1975, s. 128-148.
- 22 "İslam'lık'tan Önce Türkler'de Tek Tanrı İnancı Üzerine Bir Araştırma", **II. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (4-9 Ekim 1976)**, (Basılmamış Bildiri).
- 23 "Dini Folklor veya Dini Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma" **A.Ü.İ.F. Dergisi**, C. XXI, Yıl, 1976, s. 123-142.
- 24 I. Dini Folklor veya Dini Folklor Bakımından Abdülkadir İnan', "II. Abdülkadir İnan'ın Dinler Tarihi ve Dini Folklorla İlgili Eserleri", Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, M.E.Basımevi, İstanbul, 1976, (Önsöz), s. IX-XVI.
- 25 "Türkler'de Ateşle İlgili İnançlar", **I. Uluslar Arası Folklor Bildirileri**, Ankar, 1976.
- 26 "Prof. Abdülkadir İnan'ın Son Günleri ve Bazı Hatıraları" **Töre**, C. VIII, S: 67, Yıl, 12.1976, s. 27-31.
- 27 "Eğitim ve Din Hayatı, (Türk Milliyetçiliği ve İslamiyet Konulu Tartışma)", **Milliyetçiler Büyük İlim Kurultayı III**. İstanbul, Yıl, 1978, s. 346-363.
- 28 "Türk Töresi Üzerine Yeni Bir Araştırma", **A.Ü.İ.F. Dergisi**, C. XXIII, Ankara, Yıl, 1978, s. 97-120.
- 29 "Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma", **Milletler Arası Türk Folkloru Kongresi (II. Bursa)**, Yıl, 22-28.6.1981.
- 30 "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", **A.Ü.İ.F. Dergisi**, C. XXIV, Yıl, 1981, s. 151-161.
- 32 "Totem, Totemizm ve Tabu Üzerine Yeni Araştırmalar", **A.Ü.İ.F. Dergisi**, C. XXVI, Ankara, Yıl, 1982, s. 155-172.

- 33 "Hacı Bektaş'ta (Suluca Karahöyük) Bazı İnançlar ve A. detler", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek Görenek ve İnançlar) C. IV**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1987, s. 381-394.

2. Diğer Makalelerden Birkaç Örnek

- 1 "Bir Müslüman Türk Ziya Gökalp", **Ocak Dergisi** S: 13, Yıl, 10.1956, s. 17-21.
- 2 "Türk Milletçiliğine Başlarken", **Türk Yurdu**, C.III, S: 2, Yıl, 5.1961, s. 17-18.
- 3 "Türkçülük ve Ziya Gökalp", **Orkun**, C. I, S: 10, Yıl, 11.1962, s. 21.
- 4 "Esir Türk Davası", **Orkun**, C. II, S: 24, Yıl, 1964, s. 1-4.
- 5 "Türkiye'de Köy Kalkınmasının Esasları" **Üniversite ve Köy Dergisi**, C. I, S: 1, Yıl, 4.1966, s. 7-9
- 6 "Milli Tarih ve Türkiye Tarihi", **Üniversite ve Köy Dergisi**, C. II, S:4, Yıl. 10.1967, s.7-8.
- 7 "Milli Siyaset, Atatürk ve Kıbrıs", **Töre**, C. VI, S: 41, Yıl, 10.1974, s. 16-20.
- 8 "Esir Türkler İçin Yapılacak İşler", **Azerbaycan**, C. XXIII, S: 212, Yıl, 10.12.1974, s. 23-26.
- 9 "Milliyetçi Atatürk", **Ankara Ticaret Odası Dergisi**, S: XI, Yıl, 11.1974, s. 7-10.
- 10 "Şartlanma ve Saplanma", **Ankara Ticaret Odası Dergisi**, S: 4, Yıl, 4.1975, s. 11-18.
- 11 "Millet ve İrk", **Töre**, C. VII, S: 54, Yıl, 11.1975, s. 34-39.
- 12 "Türkiye'de Din ve Ahlak Derslerinin Berleştirilmesi", **Türkiye Din Eğitimi Semineri**, I., Ankara, Yıl, 23-25.04.1981, s. 240-285.
- 13 "Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Cemiyetv e Fert Terakkisi", **Boğaziçi**, S: II, Yıl, 4-6, İstanbul, 1990, s. 21-27.

3. Ansiklopedi Maddeleri

a- Türk Ansiklopedisi (Milli Eğitim Basımevi, Ankara)'ndeki Maddeler :

- 1 "Sihir ve Sıhr", C. XXIX, Yıl, 1980, s. 16-18.
- 2 "Sihler ve Sıkhler", C. XXIX, s. 18-19.
- 3 "Sirenler", C. XXIX, s. 125.
- 4 "Siyonizm", C. XXIX, s. 173.
- 5 "Süleyman Peygamber", C. XXX, s. 25-29.
- 6 "Şamanlık veya Şamanizm", C. XXX, s. 203-205.
- 7 "Şintoizm", C. XXV, s. 298-330.
- 8 "Tanrı", C. XXX, s. 285-286.
- 9 "Taoizm", C. XXX, s. 221-242.
- 10 "Tevrat", C. XXXI, s. 154-155.
- 11 "Totem", C. XXXI, s. 35.
- 12 "Totemizm", C. XXXI, s. 252-253.

b. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ndekiler :

- 1 "Ağaç", C. I, s. 456-457.
- 2 "Ağlama Duvarı", C. I, s. 474-475.
- 3 "Ağrı Dağı", C. I, s. 481-482.
- 4 "Ahd-i Cedid", C. 3, s. 501-507.
- 5 "Ateş", C. IV, s. 52-55.
- 6 "Büyü", C. VI, s. 501-506.
- 7 "Cudi Dağı", C. VIII, s. 79-80.

Hikmet Tanyu'nun hayatı mücadele, dürüstlük, çalışkanlık ve fedakarlık örneği taşımaktadır. O, hiçbir zaman çalışmalarından ve fikirlerinden taviz vermeden yaşayan müslüman Türk insanıdır.

Tanyu, çalışmalarıyla Türk dini tarihi ve Türk kültürüne, dolayısıyla Türk milletine faydalı olmayı gaye edinmiş ve bu uğurda ölünceye kadar mücadele etmiştir. Bunu da kitapları ve çeşitli konularda yazmış olduğu makaleleri ile açıkça ortaya koymuştur. Dinler Tarihi

alanı dışında çeşitli konularda yapmış olduğu araştırmaları O'nun çok yönlü bir ilim adamı olduğunu ispatlar.

Hikmet Tanyu Dinler Tarihi sahasında ülkemizde ilk doktora yapan ve aynı zamanda akademik olarak bu alanda ilmi çalışmaları başlatan kişidir. O Dinler Tarihi alanında yapmış olduğu çalışmalarıyla bu bilim dalında yapılan incelemeleri genelden özele kaydırmış ve alan çalışmalarıyla bunu akademik düzeye ustalıkla ulaştırmıştır. Tanyu Dinler Tarihi çalışmalarında getirmiş olduğu yeniliklerle ülkemizde ilmi bir ekol haline gelmiş ve bu ekol ülkemizdeki çeşitli İlahiyat Fakültesinde Dinler Tarihi alanında Profesörlüğe kadar yükselmiş olan, merhum Güney TÜMER, Şaban KUZGUN, Harun GÜNGÖR, Abdurrahman KÜÇÜK, Mehmet AYDIN gibi Onun yetiştirmiş olduğu değerli ilim adamlarıyla devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- ANADOL, Cemal, **Türkçülük Mücadelesinden Milliyetçi Harekete**, Adanolu Yayınları, İstanbul
- AYDIN, Mehmet, "Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmaları ve Prof. Dr. Hikmet TANYU", E.Ü.S.B.E. Dergisi, S.5 Kayseri 1994, s. 17-19.
- CİLACI, Osman, "Hocam Hikmet TANYU'nun Ardından", E.Ü.S.B.E. Dergisi S. 5, Kayseri 1994, s. 15-16.
- KUZGUN, Şaban, **Mülakatla Alınan Bilgi**.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, **İslam ve Günümüz Meseleleri**, Yeni Düşünce Yayınları, Ankara, 1991.
- TANERİ, Aydın, "Hocaların Hocası HİKMET TANYU", E.Ü.S.B.E. Dergisi, S. 5, Kayseri 1994, s. 11-14.
- TANYU, Hikmet, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara, 1967.
- **Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler**, Bilge Yayınları, C.I, İstanbul, 1979.
- TÜMER, Günay, "Hocamız Hikmet TANYU" E.U.S.B.E. Dergisi, S. 5, Kayseri 1994, s. 5-10.
- YAKIT, İsmail, **Mülakatla Alınan Bilgi**.